

Ex editione Maurina operum S. Gregorii Nazianzeni, tom. II, p. 196. De hac epistola dominus Clemencetus hæc habet: Epistola ad Evagrium, quæ inter orationes S. Gregorii Nazianz. olim 43, non genuinus, sed suppositivus est fetus. Fas sit dicere cum Petavio (1): Ut enim germanam esse non putem, cogit tum styli dissimilitudo, tum pedestris illius ac plebeius sermo, minimeque Nazianzeni elegantiam et granditatem redolens. Tillemontius quoque hanc epistolam non esse Gregorii existimat, nec eloquentissimi stylium oratoris redolere, imo ineptis rationibus vocibusque ipso indignis scatere. Observat doctus Cotel. (2) epistolam ad Evagrium Theologo tribui in ms. Regio 1789 circa finem Quæstionum Anastasii. Verum et in editis ejusdem Anastasii Quæstionibus Basilio eadem adscribitur, multoque etiam probabilius in ms. itidem Regio 1472, itemque Cæsareo apud Lambecium 706. Gregorio Nysseno tribuitur, et tanquam illius laudatur ab Euthymio, Panopliæ prima parte, titulo secundo.

Πρὸς Εὐάγριον μοναχόν, περὶ Θεότητος (3).

A

Ad Evagrium monachum, de Divinitate.

Σφόδρα τε θαυμάζω καὶ λίαν ἐκπλήττομαι τῆς νηφαλιότητος, ὅπως τοιούτων θεωρημάτων καὶ τηλικούτων ζητήσεων (4) αἴτιος καθίστασαι, ταῖς ἀκριβέσιν (5) ἐρωτήσεσιν, εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς τοῦ λέγειν καὶ ἀγωνίαν ἀποδείξεως περισταῖς, ἐρωτήσεις ἀναγκαίας καὶ χρησίμους ἡμῖν ἐπάγων. Πᾶσα δηλονότι λοιπὸν ἀνάγκη, κατόπιν τῶν ἐρωτήσεων ἡμᾶς ἐναργεῖς ποιεῖσθαι τὰς ἀποκρίσεις. Καὶ νῦν τοίνυν τὸ προσενεχθὲν ἐρώτημα παρὰ σοῦ τοιόνδε καὶ περὶ τοῦδε ἦν, ὡς τινα τρόπον ἂν εἴη Πατρός τε καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἡ φύσις (ἦν ἂν τις ὀρθῶς οὐσίαν μᾶλλον ἢ φύσιν καλοῖη), πότερον ἀπλῆ τις ἢ σύνθετος; Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῆ, πῶς τὸν τρεῖς ἐπιδέξεται τῶν προειρημένων ἀριθμῶν; Τὸ γὰρ ἀπλοῦν, μονοειδὲς καὶ ἀνάριθμον. Τὸ δὲ ἀριθμοῖς ὑποπίπτον, ἀνάγκη

B

τέμνεσθαι, κἂν μὴ ἀριθμοῖς ὑποβάληται (6)· τὸ δὲ τεμνόμενον, ἐμπαθές· πάθος γὰρ ἡ τομῆ. Εἰ τοίνυν ἀπλῆ τοῦ Κρείττονος ἡ φύσις (7), περιττὴ τῶν ὀνομάτων ἢ θέσις (8)· εἰ δὲ τῶν ὀνομάτων ἀληθῆς ἡ θέσις, καὶ δεῖ τοῖς ὀνόμασι πείθεσθαι, τὸ μονοειδὲς (9) καὶ ἀπλοῦν εὐθύς ἐκποδῶν ὄχεται. Τίς οὖν ἂν εἴη τοῦ πράγματος ἡ φύσις; Ταῦτα πρὸς ἡμᾶς ἐφασκες. Ὡν τὰς ἀποδείξεις ὁ τῆς ἀληθείας ἀκριβῶς παραστήσει λόγος, οὐ πίστεως ἀναποδείκτου φαντασίαν ἀπορίᾳ τῆς ἀποδείξεως ἀλόγως προῖσχύμενος, οὐδὲ μύθων παλαιῶν μαρτυρίαις τὸ σαθρὸν τῆς πεποιθήσεως ἑαυτοῦ καλύπτειν πειρώμενος, ἀλλὰ ζητήσεως ἀκριβοῦς κατανοήσει καὶ λογισμῶν ὀρθότητι τὴν τοῦ θεωρήματος πίστωσιν εἰς τοῦμφανὲς προτιθέμενος.

Ἄγε δὴ λοιπὸν ἡμῖν ὁ λόγος ἐντεῦθεν διασευέτω (10), καὶ πῶς δεῖ τὸ θεῖον ὑπολαμβάνειν φασκέτω, πότερον ἀπλοῦν, ἢ τριπλεκές. Οὕτω γὰρ ἡμᾶς καὶ λέγειν ἢ τῶν ὀνομάτων τριττῶς καὶ πιστεύειν βιάζεται, καὶ τούτοις ἀποχρησάμενοι (11)

C Age igitur, hinc disputationem auspicemur, et quomodo divinum numen accipi debeat, exponamus, simplexne an triplex. Sic enim nos et loqui et credere nominum ternio cogit, atque his abusi nonnulli homines infirma planeque rancida et ob-

(1) Petav. tom. I. Dogm. theol. c. 6, § 5, p. 157.

(2) Tom. III, Monument. Eccles. Græc. in not. p. 550.

(3) Περὶ Θεότητος. Coll. 3 addit μαθητὴν αὐτοῦ, discipulum suum.

(4) Τηλικούτων ζητήσεων. Apud Montac. et Morel. ζητήσεων deest.

(5) Ταῖς ἀκριβέσιν. Par. 1, ταῖς ἀσεβέσιν, per impias.

(6) Ὑποβάλλεται. Reg. ὑποβάλλεται.

(7) Τοῦ Κρείττονος ἡ φύσις. Melioris, præstantioris, dignioris natura. Verum, inquit Bill., hoc in loco τοῦ Κρείττονος nomine divinitatem summam-

que numen significat, principemque et primariam essentiam, quemadmodum plerisque aliis locis hujus tractatus.

(8) Περιττὴ τῶν ὀνομάτων ἢ θέσις. Supervacanea fuerit nominum, Patris scilicet et Filii ac Spiritus sancti constitutio.

(9) Τὸ μονοειδές. Bill.: Uniformitas.

(10) Διασευέτω, inquit Combef., quasi pro ἐξαφχέτω, Budæo auctore pompaticè procedat.

(11) Τούτοις ἀποχρησάμενοι. Sabelliani videlicet, inquit Bill., qui ob hanc causam divinitatis contractionem inixerunt.

soleta dogmata construxerunt, essentiam simul cum nominum pronuntiatione divisionis passionem sustinere censentes. Verum eos sane, ut ipse ais, missos faciamus, fidei suæ doctrinam imbecillo patrocínio fulciantes: nos autem ad veram agnitionis perceptionem animos nostros convertamus. Primum itaque, quid Deus sit, constituemus: atque ita deinde ad probationes certa methodo veniemus.

Simplex profecto est ac divisionis experta essentia, simplicitatem corporisque vacuitatem a natura habens. At fortasse divisionis nominum ratio mihi in contrarium occurrit et adversatur, per ternionis numerum summi numinis simplicitatem aufere-
Brens? Quid ergo? ut simplicitatem retineamus, Patris et Filii et Spiritus sancti confessionem fugere nobis erit necesse? Avertat hoc Deus! simplicem enim Dei unionem nominum positio haudquaquam labefactabit. Quæ enim animo et ratione intelliguntur, quamvis infinita nomina habeant, (quandoquidem in unaquaque natione quamplurimis nominibus appellantur), tamen extra omnem appellationem posita sunt: quoniam rerum earum, quæ animo intelliguntur ac corpore vacant, nomen proprium nullum est. Quoniam enim modo proprio nomine vocari queant, quæ ne in conspectum quidem nostrum cadunt, nec humanorum sensuum instrumentis ullo modo capi possunt? Atque ut exactam divini numinis intelligentiam assequamur, animam quæ omnium earum rerum, quæ intellectu percipiuntur, brevissima particula est, accipiamus.

Anima enim, tametsi nomine femineo appelletur, **C** ab omni tamen feminea natura remota est, utpote quæ, quantum ad essentiam, nec mas, nec femina sit. Consimili quoque ratione sermo, qui ab ea procreatur, masculinum quidem nomen habet, cæterum ipse quoque, ut dicimus, ab omni tum masculino, tum femineo corpore remotus est. Quod si ea, quæ inter res spirituales postremum locum tenent, nimirum anima et sermo, proprio nomine carent; quo tandem modo ea, quæ inter res spirituales principatum obtinent, imò ultra spiritualia omnia sunt, propriis nominibus appellari dicemus? Sed et utilis est nominis usus ad spiritualium notio-

τινες σαθρά καὶ παντάπασιν ἔωλα συνεστήσαντο δόγματα, τὴν οὐσίαν ὁμοῦ τῆ τῶν ὀνομάτων ἐπηγορία (12) πάθος διαιρέσεως ὑπομένειν δοξάζοντες. Ἄλλ' ἐκείνους μὲν, ὡς αὐτὸς φῆς, ἐατέον, σαθρῶς τῶ τῆς ὑπολήψεως αὐτῶν συνηγοροῦντας δόγματι: περὶ δὲ τὴν ὀρθὴν τῆς ἐπιγνώσεως κατάληψιν, τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν ἐπιστρέφωμεν. Ὁ τοίνυν ἐστὶ Θεός, πρότερον ὑποστησόμεθα· καὶ εἴθ' οὕτως ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις (13) ἀκριβῶς ἤξομεν.

Ἀπλῆ πάντως ἐστὶ καὶ ἀμέριστος οὐσία, τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀσώματον ἐκ φύσεως ἐκτυχῶν (14). Ἄλλ' ἴσως ὁ τῆς (15) διαιρέσεως τῶν ὀνομάτων ἀντιπίπτει μοι (16) λόγος, τῶ τρεῖς ἀριθμῶ τὸ τοῦ Κρείττονος μονοειδὲς ἀφαιρούμενος. Ἄρ' οὖν διὰ τὸ μονοειδὲς ἐκφυγεῖν ἡμᾶς τὴν ὁμολογίαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐπάναγκες; Μὴ γένοιτο! τὴν γὰρ ἀμερῆ τοῦ Κρείττονος ἔνωσιν οὐ καταθλάψει τῶν ὀνομάτων ἡ θέσις. Τὰ γὰρ νοητὰ, καὶ μυριώνυμα μὲν (ἐπειδὴ παμπληθέσι καθ' ἕκαστον ἔθνος ὄνομασι κέκληται), προσηγορίας δὲ πάσης ἐκτός· ἐπειδὴ κύριον ὄνομα τῶν νοητῶν τε καὶ ἀσωμάτων οὐδέν. Πῶς γὰρ κυρίως ἐπικληθεῖται τὰ μηδὲ ὄψεσιν ἡμετέροις ὑποπίπτοντα, μηδ' ὄλως ἀνθρωπίνοις αἰσθητηρίοις (17) ἀλῶναι δυνάμενα (18); λαμβανέσθω δὲ ἡμῖν τὸ βραχύτατον τῶν νοητῶν μόριον ἡ ψυχὴ, πρὸς τοῦ Παντὸς ἀκριβῆ νόησιν (19).

τινες σαθρά καὶ παντάπασιν ἔωλα συνεστήσαντο δόγματα, τὴν οὐσίαν ὁμοῦ τῆ τῶν ὀνομάτων ἐπηγορία (12) πάθος διαιρέσεως ὑπομένειν δοξάζοντες. Ἄλλ' ἐκείνους μὲν, ὡς αὐτὸς φῆς, ἐατέον, σαθρῶς τῶ τῆς ὑπολήψεως αὐτῶν συνηγοροῦντας δόγματι: περὶ δὲ τὴν ὀρθὴν τῆς ἐπιγνώσεως κατάληψιν, τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν ἐπιστρέφωμεν. Ὁ τοίνυν ἐστὶ Θεός, πρότερον ὑποστησόμεθα· καὶ εἴθ' οὕτως ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις (13) ἀκριβῶς ἤξομεν.

Ἄπλῆ πάντως ἐστὶ καὶ ἀμέριστος οὐσία, τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀσώματον ἐκ φύσεως ἐκτυχῶν (14). Ἄλλ' ἴσως ὁ τῆς (15) διαιρέσεως τῶν ὀνομάτων ἀντιπίπτει μοι (16) λόγος, τῶ τρεῖς ἀριθμῶ τὸ τοῦ Κρείττονος μονοειδὲς ἀφαιρούμενος. Ἄρ' οὖν διὰ τὸ μονοειδὲς ἐκφυγεῖν ἡμᾶς τὴν ὁμολογίαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐπάναγκες; Μὴ γένοιτο! τὴν γὰρ ἀμερῆ τοῦ Κρείττονος ἔνωσιν οὐ καταθλάψει τῶν ὀνομάτων ἡ θέσις. Τὰ γὰρ νοητὰ, καὶ μυριώνυμα μὲν (ἐπειδὴ παμπληθέσι καθ' ἕκαστον ἔθνος ὄνομασι κέκληται), προσηγορίας δὲ πάσης ἐκτός· ἐπειδὴ κύριον ὄνομα τῶν νοητῶν τε καὶ ἀσωμάτων οὐδέν. Πῶς γὰρ κυρίως ἐπικληθεῖται τὰ μηδὲ ὄψεσιν ἡμετέροις ὑποπίπτοντα, μηδ' ὄλως ἀνθρωπίνοις αἰσθητηρίοις (17) ἀλῶναι δυνάμενα (18); λαμβανέσθω δὲ ἡμῖν τὸ βραχύτατον τῶν νοητῶν μόριον ἡ ψυχὴ, πρὸς τοῦ Παντὸς ἀκριβῆ νόησιν (19).

ψυχὴ μὲν γὰρ ὀνόματι θηλυκῶ προσηγορεῖται, πάσης δὲ θηλυδριώδους φύσεως ἀφέστηκεν, οὔτε ἄρρεν, οὔτε θῆλυ κατ' οὐσίαν ὑπάρχουσα. Καὶ λόγος δὲ ὁμοίως ὁ πρὸς αὐτῆς (20) ἀποκυλισκόμενος, ἀρρενικὸν μὲν ἔχει τοῦνομα, πάσης δὲ καὶ αὐτὸς, ὡς φάμεν, ἀρρενοθήλεος ἐκτός ἐστὶ σωματότητος. Εἰ δὲ τὰ τῶν νοητῶν ἔσχατα, ψυχὴ καὶ λόγος, κύριον οὐ κέκτηται τοῦνομα, πῶς ἂν τὰ πρῶτα καὶ πάντων ἐπέκεινα τῶν νοητῶν νοητὰ κυρίως ὀνόμασιν ἐπικληθῆσθαι φήσομεν; Ἄλλ' ἡ μὲν ὀνομασία χρησιμη (21), διὰ τὸ ἀναγκαῖον εἰς ἐπίνοιαν ἡμᾶς ἄγουσα τῶν νοητῶν. Τινὲς δὲ ταῖς προσηγορίαις ὁμοῦ καὶ τὴν οὐσίαν παχυμερῶς συνδιαιρεῖσθαι δοξάζοντες,

(12) Ἐπηγορία. Ita Montac. et Morel. In Edit. D ὑπηγορία.

(13) Ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις, etc. Montac. et Morel. ἐπὶ τὰς ἀποκρίσεις. Bill. utramque lectionem complexus est; vertit enim: Ad responsiones demonstrationesque veniemus; at non reddit ἀκριβῶς. Combefisii interpretationem prætulimus.

(14) Ἀσώματον ἐκ φύσεως ἐκτυχῶν. Bill. ad oram libri, inquit Morel., non ex ullo ms., sed e conjectura scripserat, et mox deleverat ἔχων, verum in scholiis eam astruit lectionem. Ait enim: Hæc verba satis diu animum torserunt, tum propter constructionis vitium, tum propter sensus absurditatem. Neque enim τυγχάνω, cum assequi significat, accusandi casui jungitur, saltem apud oratores, multoque minus ἐκτυγχάνω, quod prorsus genitivum asciscit, et nimium absurdum, ne dicam impium fuerit dicere Deum a natura simplicitatem consequi. Quare pro ἐκτυχῶν, lego ἔχων, id est, habens. Colb. tamen 6, 9 ac Morel. ἐκτυ-

χῶν. At Colb. 3 et Combef. ἐκ φύσεως τυχῶν, quæ simplex ex natura et incorporea existat.

(15) Ἄλλ' ἴσως ὁ τῆς. Ita Colb. 3, 6, 9, et Combef. In Edit. ἀλλ' ἴσως καὶ ὁ τῆς, et etiam fortasse.

(16) Ἀντιπίπτει μοι. Colb. 3 ἀντιπίπτει σοι. Nec aliter legendum, ait Combef., tibi obsistit, in contrarium venit.

(17) Ἀνθρωπίνοις αἰσθητηρίοις. Combef.: Humanis sensibus.

(18) Δυνάμενα. Ita Reg. II. alique codd. In Edit. δυνάμεθα.

(19) Ἀκριβῆ νόησιν. Montac. et Morel. ἀκριβῆ κατανόησιν, exactam cognitionem.

(20) Ὁ πρὸς αὐτῆς. Ita Reg. II. et Colb. 9. At Colb. 3, 6, ὁ πρὸς αὐτήν. In Edit. ὁ deest.

(21) Ἄλλ' ἡ μὲν ὀνομασία χρησιμη, etc. Vertit Bill.: Sed tamen propter necessitatem utilis est nominis usus, per quem ad spiritualium rerum notionem conceptionemque pervelimur.

ἀνάξια παντάπασι τῶν θεῶν ταῖς ἐξυτῶν ἐννοίαις ἀ
δοξάζουσιν.

Εἰδέναι δὲ ἀκόλουθον ἡμᾶς τοὺς τῆς ἀληθείας ἐπι-
γνώμονας, ὡς ἀδιαίρετός ἐστι καὶ μονοειδῆς ἡ θεία
τε καὶ ἀμερῆς τοῦ Κρείττονος οὐσία· πρὸς δὲ τὸ
χρήσιμον τῆς ἡμετέρας τῶν ψυχῶν σωτηρίας, καὶ
μερίζεσθαι ταῖς ὀνομασίαις δοκεῖ, καὶ διαιρέσεως
ἀνάγκη ὑφίστασθαι (22), καθὼς ἔφαμεν. Ὁν τρόπον
γὰρ ἡ ψυχὴ νοητὴ τις ὑπάρχουσα, νοημάτων ἀπείρων
ἀποκρίσκει πλήθος, ὅμως οὔτε νοήματος διαιρεῖται
πάθει, οὔτε τοῦ πλήθους τῶν νοημάτων ψυχὴ διὰ τὰ
φθάναντα πτωχεύει ποτὲ, πλουσιωτέρα δὲ μᾶλλον,
ἢ πενεστέρα γίνεται· ὃν τρόπον δὲ καὶ ὁ προφορικὸς
οὔτος καὶ κοινὸς ἅπασιν ἡμῶν λόγος, ἀδιαίρετος μὲν B
ἐστὶ τῆς προσενεγκαμένης (23) ψυχῆς, καὶ ταῖς ψυ-
χαῖς δὲ τῶν ἀκρωμένων οὐδὲν ἦττον ἐν ταύτῳ καθ-
ίσταται, κάκεινης μὴ χωριζόμενος (24) καὶ τούτοις
εὐρισκόμενος, ἔνωσιν δὲ μᾶλλον ἢ διαίρεσιν αὐτῶν τε
καὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἐργαζόμενος· οὕτω μοι
νόει καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς μὴ χωρισθέντα πώ-
ποτε, καὶ τούτου δὲ πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
ὁμοίως ἐν τῷ νῷ τὴν ἐνθύμησιν.

Ὡς γὰρ οὐκ ἐστὶ μεταξὺ νοῦ καὶ ἐνθυμήσεως καὶ
ψυχῆς διαίρεσιν ἐπινοηθῆναι τινα ταὶ τομῆν· οὕτως
οὐδὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ τοῦ
Πατρὸς, ἐν μέσῳ τομῆν ἢ διαίρεσιν ἐπινοηθῆναι ποτε·
διότι τῶν νοητῶν, ὡς ἔφαμεν, καὶ θεῶν ἀδιαίρετος C
ἡ φύσις. Ἡ καὶ ὃν τρόπον οὐχ οἶόν τε πάλιν ὁμοίως
ἐν μέσῳ κύκλου (25) καὶ τῆς ἀκτίνος διαίρεσιν εὐρέ-
σθαι, διὰ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀσώματον ἀπλοῦν τε καὶ
ἀμερῆς, ἀλλ' ἡ μὲν ἀκτὶς συνῆπται τῷ κύκλῳ, τοῦμ-
παλιν δὲ ὁ κύκλος, οἶόν τις ὀφθαλμὸς, ποταμηδὸν
ἐπιχεῖ τῷ παντὶ τὰς ἀκτῖνας, κατακλυσμούς ὡς-
περ τινὰς φωτὸς ἡμῶν ἐργαζόμενος, καὶ πελαγί-
ζων ἀθρόως τὴν διακόσμησιν (26)· οὕτω δὲ καὶ οἰονεῖ
τινες τοῦ Πατρὸς ἀκτῖνες ἀπεστάλησαν ἐφ' ἡμᾶς,
ὁ τε φεγγώδης Ἰησοῦς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
Ὡς περ γὰρ αἱ τοῦ φωτὸς ἀκτῖνες ἀμέριστον ἔχουσαι
κατὰ φύσιν τὴν πρὸς ἀλλήλας σχέσιν, οὔτε τοῦ φω-
τὸς χωρίζονται, οὔτε ἀλλήλων ἀποτέμνονται, καὶ μέ-
χρις ἡμῶν τὴν χάριν τοῦ φωτὸς ἀποστέλλουσι· τὸν D
αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος, καὶ τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον, ἢ δίδυμος τοῦ Πατρὸς ἀκτὶς, καὶ μέχρις
ἡμῶν διακονεῖται τῆς ἀληθείας τὸ φῶς, καὶ τῷ Πατρὶ
συνήνωται.

Ὁν δὲ τρόπον κάπό τινος ὑδάτων πηγῆς νεκταριῶ-
δες ἀφθόνως προῖεμένης ὕδωρ, συμβαίνει ρεῦμά τι
παμπληθές, καὶ ρεῖθρον ἀκατάσχετον, εἰς ποταμούς
δύο τῷ ρεῦματι τέμνεσθαι, μίαν ἐξ ἑνὸς ὀφθαλμοῦ

(22) Ἀνάγκη ὑφίστασθαι. Montac., Morel. et
Combef. ἀνάγκην ὑφίστασθαι.

(23) Προσενεγκαμένης. Colb. 3, 6, 9, προσενεγκα-
μένης.

(24) Μὴ χωριζόμενος. Bill. non bene, inquit Com-
bef., distinctus atque separatus, quasi hæc syno-
nyma Gregorius habeat, aut vox id sonet: differunt
hæc plurimum in accuratiore theologia.

nem necessario nos provehens. Verum quidam es-
sentiam simul cum nominibus crasse dividi atque
distingui existimantes, indigna prorsus rebus divi-
nis in animis suis sentiunt.

Sciendum est deinceps nobis, qui veritatem agno-
scimus, quod divina et simplex Dei essentia indi-
vidua uniusque modi est; cæterum ad salutis ani-
marum nostrarum utilitatem, partitionem quoque
propter appellationes subire videtur, divisionisque
necessitati subjeci, ut jam a nobis dictum est. Quem-
admodum enim anima, quæ de eorum genere est,
quæ intelligentia percipiuntur, quamvis infinitam
cogitationum multitudinem pariat, tamen nec cogi-
tationum passione dividitur, nec cogitationum pe-
nuria, propter ea quæ præcesserunt, unquam premi-
tur, quin ditior potius, quam pauperior efficitur: B
quemadmodum insuper vocalis hic sermo nobisque
omnibus communis, etiamsi a parente anima mi-
nime dividatur, nihilosecius tamen in audientium
quoque animis simul est, nec ab ea sejunctus atque
separatus, et in illis inventus, imo unionem potius
quam divisionem eorum animarumque nostrarum
efficiens: sic tu quoque cogites, Filium a Patre nun-
quam separatum esse, nec rursus ab hoc Spiritum
sanctum, eodem modo quo cogitationem in mente.

Ut enim inter mentem et cogitationem et ani-
mam nulla divisio aut sectio excogitari potest: sic
neque inter Spiritum sanctum et Salvatorem et
Patrem ulla unquam sectio aut divisio intercessisse
cogitanda est: quoniam spiritualium et divine-
rum, ut diximus, divisionis expers natura est. Aut
etiam, quemadmodum inter orbem et radium, pro-
pter impassibilitatem corporisque vacuitatem et
simplicitatem atque individuitatem, nulla divisio
reperiri potest, verum ut radius orbi conjunctus
est, ita rursus orbis, oculi cujusdam instar, uni-
versitati radios suos fluminis in morem infundit,
lucis nobis velut inundationes quasdam efficiens,
mundumque repente obruens: haud secus etiam
Patris velut radii quidam ad nos demissi sunt, tum
splendidus Jesus, tum Spiritus sanctus. Ut enim
lucis radii, mutuam relationem natura individuan
habentes, nec a luce disjunguntur, nec a se invi-
cem discinduntur, lucisque beneficium ad nos us-
que trajiciunt: eodem modo Salvator quoque no-
ster et Spiritus sanctus, geminus ille Patris ra-
dius, simul et ad nos usque veritatis lucem mini-
strant, et Patri uniti sunt.

Quemadmodum etiam ab uno aquarum fonte
nectaream aquam summa copia egerente, fluxum
quemdam permagnum, ac profluvium effrenato
quodam impetu currens, ipso fluxu in duo flumina

(25) Ἐν μέσῳ κύκλου. Notant Montac. et Morel.
pro κύκλου Savilium ex conjectura legisse ἡλίου.

(26) Πελαγίζων ἀθρόως τὴν διακόσμησιν. Hoc
loco, ait Bill., διακόσμησις mundum hunc aspecta-
bilem significat, quemadmodum apud Dionysium
Areopagitam sæpe pro angelis accipitur. Verum
Combef.: Digestamque rerum molem luce pelagi in
morem repente obruens.

scindi contingit, quod ab uno quidem fontis oculo primum manaverat, verum, fluviis specie ita conformatis, duplici fluxu decurrit, nec tamen ex hujusmodi divisione incommodi quidquam et detrimenti, quantum ad essentiam, accipit (etenim fluminum situ ita profluvium dividitur, ut unam tamen atque eandem humoris qualitatem obtineat; quamvis enim uterque supradictorum fluviorum procul extra terminos ferri, longoque intervallo a fonte distare videatur, principium tamen ad fontis perpetuitatem cum parente sua conjunctum atque unitum habet): haud dissimili modo bonorum quoque omnium Deus, ille veritatis rector, et Salvatoris Pater, prima illa vitæ causa, et stirps immortalitatis, ille sempiternæ vitæ fons, biflua quaedam et bifida Filii et Spiritus sancti intellectuali ad nos missa gratia, nec ipse essentiam suam quidquam læsit (nec enim ob illorum ad nos adventum imminutionem ullam subiit), et hi ad nos usque processerunt, nec tamen a Patre ullo modo spiritualium natura est.

Plurima, vir charissime, inveniri poterant, multoque plura, quam quæ attulimus, ad unionis Patris et Filii et Spiritus sancti perquam necessaria luculentam demonstrationem, quo nimirum modo ea accipienda sit: sed quoniam et tibi et tui similibus facile est ex paucis plurima percipere, ideo quæstionis hujus tractationi finem hic imponere æquum esse existimavi.

(27) *Τὴν νοητὴν... χάριν.* Combef.: *Quæ mente intelligitur, spiritali.*

(28) *Προσεχώρησαν.* Legisse videtur Montacutio Bilibaldus *προσεχώρησαν*, sed sine causa dictum ab illo est, inquit Morel. Sic enim vertit Bilibald.: *Propter istorum ad nos usque accessum.* Ita potius scribendum esset *καὶ μέχρις ἡμῶν προσχώρησιν.*

(29) *Ἀμερῆς... τῶν κρείττωνων φύσις.* Haud raro, ait Combef., Græcis τὸ Κρεῖττον, *Deus*; τὰ Κρεῖττω,

τῆς πηγῆς τὴν ῥοὴν ἐξ ἀρχῆς ἐσχηκός· διόρυτος δὲ τῶν ποταμῶν σχηματισθέντων τοῖς εἴθεσι, βλαβὴν δὲ ὁμῶς οὐδὲν εἰς τὴν οὐσίαν ἐκ τῆς διαίρεσεως (τῆ μὲν γὰρ τῶν ποταμῶν θέσει τὸ βεῖθρον διήρηται, τὴν δὲ τοῦ χυμοῦ ποιότητα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κέκτηται· καὶ γὰρ ἀποτερματίζεσθαι πόρρω που τῶν ποταμῶν ἕκαστος τῶν προειρημένων δοκῆ, καὶ τῆς πηγῆς ἀφ' εστάναι μακρὰν, τὴν γοῦν ἀρχὴν τῆ μητρὶ πρὸς τὸ διηνεκὲς τῆς πηγῆς συνηνωμέντην ἔχει)· παραπλησίως οὖν καὶ ὁ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων Θεός, ὁ τῆς ἀληθείας πρῶτανις, καὶ τοῦ Σωτῆρος Πατὴρ, τὸ πρῶτον αἴτιον τῆς ζωῆς, καὶ τὸ τῆς ἀθανασίας φυτὸν, ἢ τῆς ἀειζωίας πηγὴ, διόρυτον τινα τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος τὴν νοητὴν εἰς ἡμᾶς ἀποστείλας χάριν (27), οὗτ' αὐτός τε πέπονθεν εἰς τὴν οὐσίαν βλαβείς (οὐ γὰρ μείωσιν ὑπέστη τινὰ διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐκείνων ἀφιξίν), καὶ μέχρις ἡμῶν προσχώρησαν (28), καὶ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν ἦττον ἀχώριστοι καθεστήκασιν. Ἀμερῆς γὰρ, ὡς ἔφαμεν ἐξ ἀρχῆς, ἢ τῶν κρείττωνων φύσις (29).

separantur. Individua enim, ut diximus ab initio,

Πλεῖστα μὲν οὖν, ὧ τιμιώτατε, δυνατὸν ἦν εὑρεῖν καὶ πλείονα τῶν εἰρημένων, πρὸς ἀπόδειξιν ἐναργῆ τῆς ἀναγκαιοτάτης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος ἐνώσεως (30), ὃν τρόπον ἔχειν αὐτὴν ὑπολαμβάνειν δεῖ· ἀλλ' ἐπειδὴ σοὶ τε καὶ τοῖς σοὶ παραπλησίως ῥᾶρον ἐξ ὀλίγων τὰ πλεῖστα καταμαρθάνειν, τούτου χάριν ἐνταῦθα τὸν περὶ τούτου στησαι τοῦ θεωρήματος δίκαιον ὤθητῃ λόγον.

pluriali numero nusquam invenies. Perperam igitur Bill. τῶν κρείττωνων, *summi numinis natura*; verendum potius τῶν κρείττωνων, id est, τῶν νοητῶν, spiritualium, ut revera dixit superius, mentium nempe et eorum quæ mente sola percipiuntur indivisa natura.

(30) *Ἐνώσεως.* Sic legendum videtur. In Edit. ἐρωτήσεως, vertitque Bill.: *Quæstionis de Patre et Filio et Spiritu sancto perquam necessaria.*

FRAGMENTA EX OPERIBUS

S. GREGORII DEPERDITIS (1).

I.

Supplementum textus Orationis adversus fornicarios, ex Vaticano codice num. 443, quod in edita Appendice operum NYSSENI desideratur.

Apud ZACAGNIUM Collect. Monum. Eccl. Gr., pag. 352.

Perire sinit hunc Deus. Optabam a vobis ne parumper quidem disjungi. Quid enim suavius paterna conversatione amatis filiis? Sed quoniam invitatur ad agones pietatis ratio, necesse est ad stadia currere, assumptis Ecclesiæ precum adjutoribus. Veruntamen hoc postulo a charitate vestra:

Φθείρει τοῦτον ὁ Θεός. Ἐβουλόμην ὑμῶν μηδὲ πρὸς μικρὸν διαζεύγνυσθαι. Τί γὰρ γλυκύτερον πατρὸς συνουσίας ἀγαπωμένων υἱῶν; Ἄλλ' ἐπειδὴ καλεῖ πρὸς ἀγῶνας τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος, δεῖ δραμεῖν πρὸς τὰ σκάμματα, τῆς Ἐκκλησίας εὐχῶν συνεργούς ἐλληφότας. Ἄλλ' ἐκαίνο πασακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγά-

(1) Galland. *Bibl. Patr.*, VI, 708.